Miklós Zsuzsa

Légi régészeti kutatások 2004-ben

2004-ben – az OTKA és az OKTK támogatásának segítségével[1] – folytattam Tolna megye területén a földvárakkal kapcsolatos légi felderítést, légi fotózást. Miután többnyire Budaörsről, illetve a Tököli Repülőtérről indultunk, Pest megye Ny-i széle és Fejér megye felett át kellett repülnünk. Ha az útvonal mentén lelőhelyet észleltem, azt is rögzítettem. Minden évszakban, különböző megfigyelési körülmények között repültem. Ennek köszönhetően 2004-ben is több, eddig ismeretlen, régészeti objektumra utaló jelenséget dokumentáltam. A Tolna megyeiek egy részének felszíni azonosítása, rendeltetésük és koruk meghatározása 2004 őszén megtörtént.

A légi felderítéseknek köszönhetően új, eddig ismeretlen földvárat találtam Pincehely határában, amely – a terepbejárási tapasztalatok alapján – bronzkori. Felsőnána-Ónána középkori falunál kiderült, hogy a templom és környéke erődített volt. Kisdorog, Erdőshegyen a szántásban erődítésre utaló nyomokat figyeltem meg. Nak határában árokkal övezett területet dokumentáltam, amely a terepbejárás során 13. századinak bizonyult. Dunaföldváron a Gyűrűs-táblában szintén légi felderítés során találtam új bronzkori erődítést.

A tavaszi és nyári fotózások során a korábban már ismert földvárakkal kapcsolatban is új információkat szerezhettem. Egyes esetekben (pl. Kaposszekcső, Leányvár; Pári, Schanzberg) a növényzet elváltozásai alapján pontosítani lehetett az erődítés vonalát, szerkezetét.

Viszonylag sok településre utaló jelenséget fotóztam. Ezeknek a korát természetesen csak terepbejárással lehet megállapítani. A most dokumentált lelőhelyek egy része a korábbi terepbejárások eredményeként már ismert volt, a légi fotók azonban merőben új információkat nyújtanak: láthatóak a házak körvonalai, különböző árkok, gödrök stb., amelyek terepbejáráskor nem észlelhetők. Átrepülések közben Pest és Fejér megyében összesen 7 lelőhelyet dokumentáltam. Tolnában a várak felderítése során 18 települést és egy halomsíros temetőt fényképeztem.

A 2004-ben fotózott középkori települések közül kiemelkedik Paks-Gyapa, ahol a középkori templom közelében nagyméretű – valószínűleg – curia látható, amelynek teljes alaprajza kibontakozik a fotókon. Nagydorog-Pusztahencsén pedig az egykori település házai, egyéb objektumai figyelhetők meg. Regöly-Alsómajsán az érett búzában a templom alaprajza és a körítőfal is látszott.

1 OTKA T034949., OKTK A/0016/2004. sz. pályázat

Zsuzsa Miklós

Aerial archaeological investigations in 2004

In 2004, I carried on aerial prospecting and photography of earthen forts on the territory of Tolna county with the financial support of the OTKA and the OKTK.[1] As we usually started from Budaörs and the Tököl Airport, we had to fly over the western part of Pest county and over Fejér county. When I spotted a site during flight, I photographed it. I flew in every season within diverse observation conditions. Owing to this circumstance, a number of until then unknown phenomena suggesting archaeological features were documented in 2004 as well. Some of these sites in Tolna county were surveyed on the ground and the function and the age were also determined in the autumn of 2004.

Owing to aerial prospecting, a new until then unknown earthen fort was discovered at Pincehely, which proved to come from the Bronze Age according to field walkings. At the medieval village of Felsőnána-Ónána we found that the church and its environs were fortified. Traces suggesting fortification were observed in the ploughed fields at Kisdorog, Erdőshegy. A territory enclosed by a trench was documented in the fields of Nak, which proved to come from the 13th century according to field walkings. The aerial prospecting also revealed a new Bronze Age fortification in Gyűrűs-tábla at Dunaföldvár.

New information could be obtained about the already known earthen forts as well during the spring and summer photographic sessions. In certain cases (e.g. Kaposszekcső, Leányvár; Pári, Schanzberg) the changes in the vegetation helped in a more exact determination of the outlines and the structure of the fortification.

Relatively many phenomena suggesting settlements were photographed. Naturally, their age can only be determined by field walking. Some sites documented this time had already been known from former field walkings, but aerial photos offer basically new information: the outlines of houses, various ditches and pits etc. appear, which cannot be observed at field walking. Altogether 7 sites were documented in Pest and Fejér counties as we were flying over them. In Tolna, 18 settlements and a tumulus cemetery were photographed during the prospecting of earthen forts.

Paks-Gyapa excels from among the medieval settlements photographed in 2004, where a large building, probably a curia, can be seen near the medieval church, the entire ground plan of which appeared in the photos. At Nagydorog-Pusztahencse, the houses and other features of the former settlement could be observed. At Regöly-Alsómajsa, the ground plan of a church and its encircling wall appeared in the ripe wheat.

1 Grants OTKA T034949., OKTK A/0016/2004.

A szekszárdi múzeum felkérésére végeztem el a tervezett M6-os autópálya nyomvonalának légi fotózását. Ennek során Bátaszék határában, a nyomvonal közelében fedeztem fel egy új lelőhelyet (minden bizonnyal földvárat). Ezenkívül az új állandó kiállítás számára készítettem Tolna megyében légi fotókat.

Rendszeresen fotózom az M0-ás autópálya vecsési szakaszát, valamint Kána középkori falu feltárását. A váci Tragor Ignác Múzeum felkérésére fotóztam a középkori Szent Mihály templom ásatását.

A fotózásoknál a hagyományos színes (Kodak VC400) és az infrafilmet is használtam. Ősszel kipróbáltam az új fejlesztésű Kodak UC400-as filmet, amely kevésbé érzékeny a párás levegőre. Eddigi tapasztalataim kedvezőek. Az infrafilm elsősorban a növényzettel fedett területen hatásos. A hagyományos színes film is jól alkalmazható, hiszen sokkal több elszíneződést észlel, mint az emberi szem.

A felderítéseket, fotózásokat Cessna-152 és 172 típusú repülőgépekkel végeztem. A relatív repülési magasság kb. 200–1000 m között váltakozott, a szükségnek megfelelően. Közel függőleges és ferde fotókat is készítettem, a lelőhely jellegétől függően. A pilóta minden repülésnél Talabos Gábor volt.[2]

Tolna megye

Bikács, Belső-sziget, *Á:* Júniusban és júliusban fényképeztem a 13. századi földvárat. Júniusban, a még zöld búzában a sötétebb szín utalt a sáncárkokra; júliusban, a már érett búzában az árkok helyén világosabb, kívül sötétebb barna a növényzet *(1. kép)*.

Bikács, Malom-árok, *I:* A falutól Ny-ra, a Sárvíz árteréből enyhén kiemelkedő dombon az érett búzában sok, főleg kerek folt látható, amelyek – a növekedési anomáliának köszönhetően – kissé kiemelkednek közvetlen környezetükből. Rendeltetésük és koruk meghatározásához terepbejárás (és esetleg ásatás) szükséges *(2. kép)*.

Bölcske, Szélesdombi-dűlő, *B:* A bronzkori földvár a falutól DNy-ra, a Gyűrűs-völgyben helyezkedik el. A völgy felé meredek oldalú dombot a fennsík folytatása felől egykor árok választotta el, amely É és D felől csatlakozott egy-egy mély vízmosáshoz. Miután a domb teteje mezőgazdasági művelés alatt áll, itt az árkot nagyrészt elszántották. Helye ma már a felszínen alig látszik, csupán légi fotón látható egyértelműen. A tavaszi fotózásnál a bronzkori földvár egészén őszi búza volt. Az egykori árokra a növényzet sötétebb színe utal. A földvárat az őszi betakarítás után, november 18-án mértük fel.

Dalmand, DNy, halastó mellett, *I:* Május végén a halastóra enyhén lejtő domboldalon, a zöld búzában házakra és gödrökre utaló jelenségek mutatkoztak.

2 Ezúton is köszönöm Talabos Gábor, a Master Sky Kft., valamint a budaörsi székhelyű Centro-Plane Kft. segítségét.

I took aerial photos along the track of the future highway M6 on the request of the Szekszárd Museum. I discovered a new site (most probably an earthen fort) near the track at Bátaszék. Besides, I took aerial photos in Tolna county for the new permanent exhibition.

I regularly take photos at the Vecsés stretch of highway M0 and of the excavations of the medieval Kána village. I also photographed the excavation of the medieval Saint Michael church on the request of the Tragor Ignác Museum.

I used traditional colour films (Kodak VC400) and infra-films as well. In autumn, I tested the recently developed Kodak UC400 film, which is less sensitive to humid air. My experiences are favourable. Infra-films are useful especially in areas covered with vegetation. Traditional colour films can also be used with success since they detect much more discolourations than human eyes are capable of.

The prospecting and the photographic tours were made on Cessna-152 and 172 airplanes. The relative flight height ranged between 200 and 1000 m as it seemed necessary. I took close to vertical and oblique photos as well depending on the character of the site. The pilot was Gábor Talabos.[2]

Tolna county

Bikács, Belső-sziget, *Á:* I photographed the earthen fort from the 13th century in June and July. A darker colour indicated the trenches in the still green wheat in June, while a lighter vegetation appeared in the line of the trenches in the ripe wheat and the vegetation was brown outside the trenches in July *(Fig. 1)*.

Bikács, Malom-árok, *I:* Many, mostly round spots appeared in the ripe wheat on a hill that slightly rose from the floodplain of the Sárvíz west of the village. Owing to the growth anomaly, these spots slightly emerged from their environment. Field walking (and perhaps an excavation) is necessary to determine their function and age *(Fig. 2)*.

Bölcske, Szélesdombi-dűlő, *B:* The Bronze Age earthen fort can be found SW of the village in Gyűrűs valley. A trench used to separate the hill that steeply slopes toward the valley from the continuation of the plateau, which joined a deep ravine in the N and the S. As the top of the hill was cultivated, the trench was mostly destroyed by the plough. Its place can hardly be observed on the surface, only the aerial photo can evidently demonstrate it. The entire earthen fort was covered with autumn crop at the time of the spring photographic campaign. The darker colour of the vegetation marks the former trench. The earthen fort was surveyed on November 18, after the autumn harvest.

2 Here I would like to thank Gábor Talabos, to the Master Sky Kft and the Centro-Plane Kft in Budaörs for their help.

Ugyanezek az objektumok július 12-én, a már érett búzában is jól látszottak *(3. kép)*. A lelőhely korának megállapításához terepbejárás szükséges.

Dalmand, Sánci-dűlő, *Kö:* 2004-ben is több alkalommal, különböző körülmények között fotóztam a középkori mezővárost és a sáncot. Márciusban az egész terület szántás volt. A házakra szürke sáv, a négyszögletes erődítés kettős árkára kettős sötét csík utalt. Május végén a sánc Ny-i része a búzában szépen kirajzolódott: az árkokat a búza sötétebb zöld színe jelezte. Ugyanakkor a K-i oldalon, ahova napraforgót vetettek, amely még nem kelt ki, a sánc egyáltalán nem mutatkozott. Júliusban a már nagyrészt érett búzában jól látszottak a sáncárkok; a napraforgó viszont egyáltalán nem jelzett.

Dalmand, Vörösegyházi-dűlő, *I:* A falutól K-re, dűlőutak kereszteződésében több négyszögletes épület nyoma látszott az érett búzában. Koruk megállapításához terepbejárás szükséges. Lehetséges, hogy újkori gazdasági épületek, mivel ezen a területen az 1979-es 25-ezres térkép egy működő kutat ábrázol.

Decs-Ete, *Kö:* A középkori mezővárost márciusban és áprilisban fotóztam. Márciusban a viszonylag egységesen felszántott területen jól látszottak az egykori utcák, házak, de lényegesen elmosódottabban, mint a korábbi években. Április végén a középső részen a már kelő növényzet megmutatta, hogy a túl mély szántás jelentős mértékben roncsolta a házakat: a házak foltjai cikcakkosak. Június elején a már kikelt kukorica viszonylag jól mutatta az utcákat, házakat. A talajművelés által okozott rombolást észleltem márciusi terepbejárásom során is. A lelőhely középső részén a jelek szerint ősszel igen mélyen szántottak: szinte minden ház kemencéje szét van szántva. A felszínen sok a cserép, csont, tégla, kő. A lelőhely K-i része simítózott, ezért ott rosszak a megfigyelési körülmények. A mezőváros a kincskeresők által is erősen bolygatott.

Dombóvár, É, *I:* A várostól É-ra, a Kiskondai halastavakra enyhén lejtő domboldalon az őszi búzában több száz méter hosszan és 100–200 m szélességben gödrök, házak foltjai mutatkoztak. A település korának és pontos kiterjedésének tisztázásához terepbejárás szükséges *(4. kép)*.

Dombóvár, Gólyavár, *Kö:* Tavasszal fotóztam a középkori várat. Az épületeket övező szántásban most nem mutatkozott falnyom, csupán a szürkés talaj utalt középkori objektumokra.

Március 23-án jártuk be a várat és közvetlen környékét. Akkor az É-i, K-i és D-i oldalon is szántott volt a talaj. Az É-i részen a kiemelkedésen (kb. a kőfallal egyvonalban) szürke a talaj, és sok volt a lelet. A déli oldalon a túl mély szántással szétromboltak egy kályhát (helyére kályhaszemek, két mázas csempetöredék utal). Környékén fél edények (fazekak, talpas tálak) hevertek. Találtunk egy ólomplombát is.

Döbrököz, Kétvíz köze, *B:* A már ismert és felmért bronzkori földvárat tavasszal ismét fotóztam: ekkor a

Dalmand, SW, at the fishpond, *I:* At the end of May, phenomena suggesting houses and pits appeared in the green wheat on the mild hillside sloping toward the fishpond. The same features clearly appeared in the ripe wheat on July 12 *(Fig. 3)*. Field walking is necessary to determine the age of the site.

Dalmand, Sánci-dűlő, *Kö:* I took several photos of the medieval market town and the rampart within diverse conditions in 2004 as well. In March, the entire territory was ploughed. Grey stripes indicated the houses and a double dark stripe showed the double trench of the fortification. At the end of May, the W part of the rampart was clearly outlined in the wheat: the darker green colour of the wheat marked the trenches. On the E side, however, the rampart could not be seen in the field, where the sunflower had not yet sprouted. In July, the trenches of the ramparts were already visible in the mostly ripe wheat, while the sunflower field did not show anything.

Dalmand, Vörösegyházi-dűlő, *I:* The traces of a number of quadrangular buildings could be observed in the ripe wheat at the junction of dirt-roads E of the village. Field walking is necessary to determine their age. They can be modern economic buildings, since a map made in 1979 to the scale of 25 thousands indicates an active well in this area.

Decs-Ete, *Kö:* I photographed the medieval market town in March and in April. In March, the streets and houses could clearly be seen in the relatively uniformly ploughed field, although they appeared significantly more dimly than the previous years. At the end of April, the sprouting vegetation indicated that the too deep ploughing had largely damaged the houses: the discolourations of the houses showed a zigzag pattern. The already sprouted maize relatively clearly showed the streets and the houses at the beginning of June. Damage caused by tilling could also be observed already during the field walking in March. Treasure hunters also seriously disturbed the market town. It seemed that this central area had been very deeply ploughed in the autumn: the oven of nearly every house was dispersed by the plough. Many shards, bones, bricks and stones are scattered on the surface. The E part of the site was evened and the observation circumstances are not favourable there.

Dombóvár, N, *I:* The discolourations of pits and houses appeared in the autumn wheat in a length of hundreds of metres and in a width of 100-200 metres on the mild hillside at the Kiskonda fishponds north of the town. Field walking is necessary to determine the age and the exact extent of the settlement *(Fig. 4)*.

Dombóvár, Gólyavár, *Kö:* I photographed the medieval castle in the spring. No trace of a wall appeared this time in the ploughed field around the buildings, only the greyish soil suggested the existence of medieval features.

The castle and its environs were inspected on March 22. The field was ploughed on the N, the E and the S

szántásban szépen kirajzolódott a védett területet a domb folytatásától elválasztó árok vonala.

Döbrököz, Tűzköves, *B:* Tavasszal a szántásban jól látható volt a kettős árokkal és átvágással védett bronzkori földvár. A belső résznek kb. a közepén szürke folt mutatkozott.

Döbrököz, Vár, *Kö:* Tavasszal két alkalommal fényképeztem a középkori várat és környékét. Házakra utaló foltok most nem látszottak, csupán a szürke talaj utalt az objektumokra.

Március 23-án jártuk be a várat és közvetlen környékét. A felszínen a vár területén sok edénytöredéket találtunk. Közvetlen környékén, a toronytól É-ra, egy kis kiemelkedésen kormos, sárgás foltok látszottak, bennük egy-két őskori cserép volt. Sok volt a lelet a vár K-i oldalán is.

Dunaföldvár, Gyűrűs-tábla, *B:* A várostól DNy-ra, a Gyűrűs-völgy K-i oldalán, a völgyből meredeken kiemelkedő dombon légi felderítés közben figyeltem fel arra, hogy a szántásban a sötét félkör talán egykori átvágásra utal. Ez a vonal májusban a felszínen is látszott: halvány sötétbarna csík és enyhe bemélyedés figyelhető meg, amely a domb tetején, a szántásban mutatkozik. A csík két vége vízmosásba torkollik. A lakóterületet a másik három oldalról változó szélességű terasz határolja, amely részben legelő, részben bokros terület.

A felszínen, a szántott részen elég sok volt a bronzkori cserép. Ezenkívül egy őrlőkőtöredéket, kevés paticsot és állatcsontot találtam. Néhány szürke foltot is megfigyeltem.

Az eddig ismeretlen bronzkori földvárat novemberben, betakarítás után mértük fel Korondán Zoltánnal.

Értény, Képesfai-dűlő, *Kö:* Április végén ismét légi fotóztam a középkori falut és földvárat. Sajnos, a várat már annyira elszántották, hogy a szántásban csak igen halványan látszott az árokra utaló sötét gyűrű.

Felsőnána-Ónána, *Kö:* A Murga és Felsőnána között elhelyezkedő ÉNy–DK-i irányú domb déli végén középkori falu és templom található. Korábbi légi fotóimon halvány, sötét gyűrű látszott a dombtetőn, a templom, illetve temető körül. 2004-ben márciusban és április végén fotóztam a lelőhelyet. Áprilisban a szántásban egyértelműen mutatkozott az árokra utaló sötétbarna csík *(5. kép)*.

Az áprilisi terepbejáráskor szántott volt az egész lelőhely. Ahol a fotón a sötét csík mutatkozik, ott a felszínen 6–8 m széles terasz látszik három oldalról. A gerinc felől csak a szürke elszíneződés figyelhető meg, tehát ott már elszántották az árkot, teraszt. A felszínen sok az embercsont, edénytöredék. Találtam egy üvegtöredéket is.

A felszíni és légi fotós jelek alapján itt nemcsak templom és falu, hanem egy kis vár is állhatott. Ennek pontos korát, a templomhoz való viszonyát csak ásatással lehet megállapítani.

sides as well at that time. The soil was grey on the elevation in the N (in line with the stone wall) and there were many finds. In the S, the too deep ploughing destroyed a stove (stove tiles and two glazed tile fragments indicated its place). Half vessels (pots, footed bowls) lay around in this area. We also found a lead seal.

Döbrököz, Kétvízköze, *B:* I once again took photos of the already known and surveyed Bronze Age earthen fort in the spring. This time, the line of the trench that separates the listed territory from the continuation of the hill was clearly outlined in the ploughed field.

Döbrököz, Tűzköves, *B:* The Bronze Age earthen fort defended by a double trench and a cross-cutting was clearly visible in the ploughed field in the spring. A grey spot appeared in approximately the centre of the interior.

Döbrököz, Castle, *Kö:* I twice photographed the medieval castle and its environs in the spring. No spots of houses appeared this time only the grey soil suggested features.

The castle and its environs were surveyed on March 23. Many shards were found on the surface in the area of the castle. Sooty, yellowish spots with a couple of prehistoric shards could be observed in the vicinity on a low elevation N of the tower. There were many finds on the E side of the castle as well.

Dunaföldvár, Gyűrűs-tábla, *B:* In the ploughed field on a hill rising steeply from the valley on the E side of Gyűrűs völgy SW of the town, I spotted a dark semicircle, perhaps the trace of a cross-cutting, during aerial prospecting. This line also appeared in May in the form of a dark brown stripe and a shallow depression, which could be observed in the ploughed field on the top of the hill. The two ends of the stripe ran into a ravine. A terrace of a varying width borders the inhabited area on the other three sides, which is occupied partly by a pasture and partly by bushes.

There are relatively many Bronze Age shards on the surface of the ploughed field. Besides, the fragment of a quern, a few daub fragments and animal bones were recovered. A few grey spots could also be observed.

The until now unknown Bronze Age earthen fort was surveyed in November after harvest with Zoltán Korondán's help.

Értény, Képesfai-dűlő, *Kö:* I once again photographed the medieval village and the earthen fort. Regrettably, the castle was so thoroughly dispersed by the plough that the dark ring of the trench could only dimly be seen in the ploughed field.

Felsőnána-Ónána, *Kö:* A medieval village and a church can be found at the S end of the NW-SE oriented hill between Murga and Felsőnána. In the former aerial photos, a dim dark ring could be seen around the church and the churchyard on the hilltop. In 2004, I photographed the site in March and at the end of April. In April, the dark brown stripe of the trench was clearly visible in the ploughed field *(Fig. 5)*. The entire site was

Felsőnána, Szálláshegy, *I:* Április végén fotóztam az árokkal övezett kisméretű földvárat.[3] Ekkor vettem észre, hogy a már Wosinsky Mór által is ismert földvárnak csaknem az egészéről levágták a fákat, bokrokat. Ennek eredményeként most jól látható az erősen lepusztult erődítés. Május 5-én a terepen a plató pereme elmosódott volt, de a terasz az É-i végén szépen látszott. Ez a terasz a K-i oldalon kb. a vár felénél becsatlakozik a meredek oldalhoz. A Ny-i oldal hasonló, itt a növényzet nagyrészt megmaradt, ezért kevéssé látszott az erődítés.

A tarvágás miatt a lelőhely súlyosan veszélyeztetett, mivel növényzet hiányában az eső lesodorja a talajt a meredek oldalakon.

Gyulaj, Pogányvár, *B:* A bronzkori földvár erődítését a korábbi szántásokkal erősen lekoptatták. Jelenleg kaszálóként hasznosítják. Az egykori átvágás, illetve a teraszok gyengén mutatkoznak.

Kajdacs, Sánc, *Kö:* A középkori földvárat és környékét márciusban, júniusban és júliusban fotóztam. A domb peremén a világos sáv valószínűleg az erózióra utal. A szántásban a váron belül települési objektumok nem látszottak. Június elején a zöld árnyalatai utaltak az objektumokra; júliusban pedig a már érett búzában a növekedési anomália jelezte a régészeti és egyéb jelenségeket.

Felmérés: A falu Ny-i szélén, a Sárvíz árteréből kiemelkedő dombon található a vár. Három oldalról a Sárvíz, illetve mocsarai védték, a negyedik oldalon, a domb folytatása felől egykor árok választotta el. A vár területe erősen lekopott. Ehhez – a szántáson kívül – az is hozzájárult, hogy a 19. században uradalmi épületek álltak itt. A felszíni leletek alapján a vár a középkorban épülhetett. A felmérést a betakarítás után, ősszel készítettük el.

Kaposszekcső, Bajszlakás, *I:* A néphagyomány szerint itt egykor vár, erődítés állt. A tavaszi légi fotón úgy tűnt, mintha a dombtetőt három oldalról terasz, illetve árok övezné. A március végi terepbejáráskor láttam, hogy a környezetéből erősen kiemelkedő dombtetőn megritkították a fákat és a bozótot. Ennek köszönhetően most áttekinthető. Jól látható, hogy bányászással a domb É-i végét, valamint Ny-i oldalát kb. 4–5 m mélységben megsemmisítették. A megmaradt részen erődítésre utaló nyomokat nem találtam. Tehát, ha valaha volt is itt vár, azt elpusztították.

Kaposszekcső, Leányvár, *Á:* A márciusi terepbejáráskor, valamint a márciusi és áprilisi légi fotózásnál tapasztaltam, hogy a 13. századi várat egykor külső védelmi vonal – árok – is védte. Ennek nyoma eddig sem a felszínen, sem a levegőből nem látszott. 2004-ben – feltehetően a magas talajvíznek köszönhetően – határozottan kirajzolódott a várat övező háromszög alakú árok

3 A várban 2002-ben szondázó ásatást végeztem, de akkor sem derült ki egyértelműen a lelőhely kora.

ploughed in April at the time of the field walking. Where a dark stripe appeared in the photo, a 6-8 m wide terrace can be seen on the surface on three sides. Only a grey discolouration can be observed from the ridge, so the trench and the terrace had already been dispersed by the plough. There are many human bones and vessel fragments on the surface. I found a glass fragment as well.

According to the surface traces and the aerial photos, not only a church and a village stood here but also a small castle. Only an excavation can determine its exact age and relationship with the castle.

Felsőnána, Szálláshegy, *I:* I photographed the small earthen fort encircled by a trench at the end of April.[3] It was at that time that I noticed that the trees and the bushes had been cleared from nearly the entire territory of the earthen fort, which has been known since Mór Wosinsky. In consequence, the strongly eroded fortification became clearly visible. The edge of the plateau was dim on May 5, yet the terrace at its N end was clearly visible. This terrace ran into the steep slope at approximately the half of the castle. The W side was similar, only most of the vegetation was left there and little could be observed from the fortification.

Due to the clear-cutting, the site became gravely threatened as rains will erode the soil from the barren the steep sides.

Gyulaj, Pogányvár, *B:* Ploughing has strongly eroded the fortification of the Bronze Age earthen fort. The former cross-cutting and the terraces only dimly appear.

Kajdacs, Sánc, *Kö:* I photographed the medieval earthen fort and its environs in March, June and July. The light stripe at the edge of the hill probably indicates erosion. No settlement features could be observed within the castle in the ploughed field. The various shades of green showed the features at the beginning of June, while in June, growth anomaly in the ripe wheat indicated the archaeological and other phenomena.

Survey: The castle can be found on a hill rising above the floodplain of the Sárvíz at the W edge of the village. The Sárvíz and its swamps defended it from three sides, while a trench separated it from the continuation of the hill on the fourth side. The area of the castle is strongly eroded, which was further accelerated by ploughing and the farm buildings that stood here in the 19th century. The surface finds suggest that the castle was built in the Middle Ages. The survey was made in the autumn, after harvest.

Kaposszekcső, Bajszlakás, *I:* According to the local tradition, a castle, a fortification used to stand here. It seemed in the aerial photo taken in the spring that a terrace and a trench enclosed the hilltop from three sides. At the field walking in March I saw that the trees

3 I conducted test excavation in the castle in 2002 yet the age of the site could not unambiguously be determined.

(6. kép). A szükséges kiegészítő méréseket aratás után készítettük el.

Kisdorog, Erdős-hegy, *I:* A falu déli része felett emelkedő É–D-i irányú dombhát É-i vége közelében márciusban a szántásban sötét csíkot vettem észre, amely talán egykori átvágásra utal. Ennek ellenőrzésére és a lelőhely korának megállapítására terepbejárás szükséges.

Kurd, Sánci-dűlő, *I:* A falu É-i szélénél található, ismeretlen korú sánc márciusban, az árnyékhatásnak köszönhetően szépen kirajzolódott *(7. kép)*. Júliusban, az érőfélben levő gabonában a zöld és sárga árnyalatai rajzolták ki a sáncot.

Murga, Ny, *I:* A márciusi légi fotó alapján úgy tűnt, hogy a falu és a szekszárdi országút között elszántott sáncárok húzódik. Április 19-én a terepbejáráskor a szántásban jól látszottak az elszíneződések, amelyek azonban inkább természetes eredetűek lehetnek. Leletet nem találtam.

Nagydorog, Nagy-dzsindzsa, *I:* A falutól Ny-ra, a Sárvíz árteréből enyhén kiemelkedő dombon, az érett búzában sok gödör és néhány ház foltja mutatkozott. A lelőhely korának megállapításához terepbejárás szükséges.

Nagydorog-Pusztahencse, *Kö:* A falu déli szélén, a házak közelében a búza zöld és érett állapotában is sok, különböző alakú és méretű objektumot mutatott *(8. kép)*. Ennek közelében találta meg a középkori falu és templom maradványait K. Németh András.[4] Annak tisztázásához, hogy a légi fotón látható épületek a középkori településhez tartoztak-e, és melyik korból származnak, terepbejárás szükséges.

Nak, ÉNy, *Á:* Április végén ismét fotóztam a 2003-ban már megtalált lelőhelyet. A falutól ÉNy-ra, a Várongi-árokra enyhén lejtő domboldalon a szántásban kerek, sötét gyűrű mutatta az egykori sáncárkot. Az ezt övező világos csík talán elszántott sánc lehet. Július 12-én a kukorica is jelezte az árkot: sötétzöld gyűrű utalt a helyére.

Terepbejárás: A felülről látott kerek objektum kb. 50 m átmérőjű, belseje mélyebb a környezeténél. A sötét gyűrű közepén abból kissé kiemelkedő domb figyelhető meg. Az objektum környékén, kb. 150–200×900 m-es területen húzódik egy 13. századi falu. A házakra sötétbarna, enyhén paticsszemcsés foltok utalnak. Cserepek közepes sűrűségben fordulnak elő, állatcsont alig található. A leletek zöme 13. századi; mindössze 1-2 db késő középkori edénytöredéket találtam. Az árokkal övezett dombon is 13. századiak a leletek. A falu templomát téglatörmelékes folt és kevés embercsont jelzi.

Paks-Gyapa, *Kö:* Átrepülés közben fotóztam a középkori Gyapa falut. Június elején, a még zöld búzá-

4 In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2003. Budapest, 2004. 274.

and the bushes had been rarefied on the sharply rising hilltop. In consequence, it offered a clear view. It was evident that earth yielding destroyed the N end and the W side of the hill to a depth of about 4-5 m. I could not find any trace of fortification in the remaining areas. So if ever a castle had stood here, it has been destroyed.

Kaposszekcső, Leányvár, *Á:* I experienced at the field walking in March and at aerial photography in March and April that an outer defence line, a trench also defended the castle of the 13th century. Until now, its traces were not visible either on the ground or from the air. In 2004, the triangular trench around the castle explicitly appeared, probably owing to the high ground water table *(Fig. 6)*. The necessary complementary measurements were made after harvest.

Kisdorog, Erdős-hegy, *I:* I spotted a dark stripe in the ploughed field close to the N end of the N-S directed hill ridge rising above the S side of the village. Perhaps it indicates a cross-cutting. Field walking is necessary to check it out and to determine the age of the site.

Kurd, Sánci-dűlő, *I:* A rampart of an unknown age was clearly outlined by the shadows at the N end of the village in March *(Fig. 7)*. The shades of green and yellow outlined the rampart in the ripening crop in July.

Murga, Ny, *I:* In March, the aerial photo suggested that a trench of a fortification, which was dispersed by the plough, extended between the village and the route to Szekszárd. On April 19, the discolourations clearly appeared in the ploughed field during field walking, which, however, seemed to be of a natural origin. I did not see finds.

Nagydorog, Nagy-dzsindzsa, *I:* The discolourations of many pits and a few houses appeared in the ripe wheat on a hill slightly rising from the floodplain of the Sárvíz W of the village. Field walking is necessary to determine the age of the site.

Nagydorog-Pusztahencse, *Kö:* Many features of diverse shapes and measurements became apparent in the green and also in the ripe wheat near the houses at the S end of the village *(Fig. 8)*. András K. Németh found the remains of a medieval village and a church near this territory.[4] Field walking is necessary to tell if the buildings appearing in the aerial photo belonged to the medieval settlement and from what period they came.

Nak, NW, *Á:* At the end of April, I once more photographed the site discovered in 2003. A round, dark ring showed in the ploughed field the trench of the fortification on the hillside that mildly slopes toward the Várongi-árok NW of the village. The light stripe along it can perhaps be the rampart dispersed by the plough. The maize also showed the trench with a dark green ring on July 12.

4 In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2003. Budapest, 2004. 274.

ban sötétzöld foltok jelezték az objektumokat. Július 12-én, a már érett búzában, a K. Németh András által már feltárt templom közelében nagyméretű, nagyjából négyzet alakú épület alaprajza bontakozott ki, körítő fallal és belső épületek nyomaival. Környékén több kisebb ház és gödör is mutatkozott. A nagyméretű épület valószínűleg azonosítható a K. Németh András által a felszínen megfigyelt épületnyomokkal.[5]

Paks, Hegyes, *I:* A várostól DNy-ra, Hegyes-puszta közelében emelkedik az É–D-i irányú, hosszan elnyúló domb. Tetejét szántják, oldala bokros, legelő. Légi felderítés közben, hóban vettem észre, hogy a domb É-i végét mintha átvágás választaná el a domb déli folytatásától. 2004-ben júniusban ismét fotóztam a dombot. A búzában gyengén látszott a feltételezett átvágás.

A novemberi terepbejáráskor a dombtető szántott volt. A légi fotón látható „átvágás" a felszínen is észlelhető volt. Ez a Ny-i oldalon csatlakozik egy horhos-szerű mélyedéshez. A domb É felé enyhén lejt, a K-i és Ny-i oldala meredekebb (É-i végét igen sűrű, tüskés bozót fedi, ezért nehezen áttekinthető). Terasz, árok, ami fokozhatná a védettséget, ezen a három oldalon nincs, ezért ásatás nélkül nem lehet eldönteni, hogy valóban földvár volt-e ez a domb. Leletet nem találtam.

Pári, Schanzberg, *B:* 2004-ben ismét több alkalommal fotóztam a bronzkori földvárat. Május végén, búzában határozott, keresztben futó sötét sáv látszott a vár közepe táján, mintha ott korábban átvágás lett volna *(9. kép)*.

Terepbejárás: A felszíni bejárást áprilisban végeztem el, amikor ellenőriztem a korábbi felmérést, és fotókat készítettem a még látható erődítési nyomokról. A lakóterületet övező terasz napjainkra már nagyon lekopott, helyenként alig észlelhető. A már elég magas növényzetben csak két jellegtelen bronzkori cserepet találtam. Újabb felszíni kutatás szükséges annak eldöntésére, hogy a fotókon látható sáv valóban erődítésre utal-e.

Pincehely, Tamási-útra-dűlő, *B, Ró:* A Kapos árteréből erősen kiemelkedő dombra a márciusi légi fotózás közben figyeltem fel. Felülről úgy látszott, hogy a három oldalról meredek oldalú dombot a negyedik oldalon egykor árokkal választották el a plató folytatása felől.

Terepbejárás: A domb nagy része (a Kapos felől) bokros, Ny-i, ÉNy-i része búza. A felszínen jól látható, hogy a Kapos felől induló két mély bevágás a fennsíkon folytatódott, de ott a szántások során elsimították, nagyrészt betöltötték.

Tavasszal, a már elég magas búzában csak egy darab őskori cserepet találtam. Ősszel, szántás után újrajártam a lelőhelyet. Elszíneződés a felszínen nem látszott, a fennsík gerincén már elszántották az egykori átvágást, de kétoldalt még megfigyelhető. A vár belsejében (a

Field walking: The round feature observed from the air has a diameter of about 50 m and its inside is depressed. A slightly elevated knoll can be seen in the centre of the dark ring. A village from the 13th century lies around the feature on a territory of about 150–200 m×900 m. Dark brown discolourations with scattered daub fragments mark the houses. The shards were distributed in an average density, while there were only a few animal bones. Most of the finds came from the 13th century, only a couple shards were found from the late Middle Ages. The finds on the knoll surrounded by the trench also came from the 13th century. A spot of brick fragments and a few human bones indicated the place of the church of the village.

Paks-Gyapa, *Kö:* I photographed the medieval Gyapa village as we were flying over it. Dark green spots indicated the features in the still green wheat at the beginning of June. On June 12, the large ground plan of the approximately quadrangular building of the church, the fencing wall and the traces of the interior buildings unearthed by András K. Németh appeared in the already ripe wheat. A number of smaller houses and pits could also be observed in its environs. The large building is probably identical with the traces of a building András K. Németh observed on the surface.[5]

Paks, Hegyes, *I:* The N-S oriented long hill rises near Hegyes-puszta SW of the town. The hilltop is ploughed, and bushes and a pasture cover the hillside. I noticed in snow during aerial prospecting that the northern end of the hill seemed to have been separated from the southern continuation by a cross-cutting. I photographed the hill in June, 2004. The supposed cross-cutting was only dimly observable in the wheat.

The hilltop was ploughed at the time of the field walking in November. The "cross-cutting" that could be seen in the aerial photo could also be observed on the ground. It joined in a ravine-like depression on the W side. The hill slightly slants northwards, while the E and W sides are steeper (a very thick and thorny thicket covers the N end so it was difficult to have a clear view). There are no terraces or trenches on these three sides that could contribute to the defence of the area, thus it cannot be decided without excavations if this hill was really an earthen fort. I did not discover finds.

Pári, Schanzberg, *B:* I took several photos of the Bronze Age earthen fort in 2004 as well. At the end of May, a definite dark transverse stripe appeared in the wheat in the middle of the castle as if a cross-cutting had been there *(Fig. 9)*.

Field walking: I conducted filed walking in April, when I checked the former survey and took photos of the still visible traces of the fortification. The terrace around the residential area had already strongly been eroded, at

5 In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2003. Budapest, 2004. 269.

5 In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2003. Budapest, 2004. 269.

szántott részen) bronzkori cserepeket, kevés paticsot, állatcsontot találtam. Az árkon kívül a bronzkori leleteken kívül római koriak is előfordultak.

Regöly-Alsómajsa, *Kö:* Átrepülés közben fotóztam a középkori falut. Július 12-én az érett búzában szépen kirajzolódott a félkörös szentélyzáródású, fallal övezett kis falusi templom alaprajza. A falak a növekedési anomáliának köszönhetően mutatkoztak.

Regöly, Tücsök-dűlő, *I:* A falutól É-ra, a Kapos árteréből alig kiemelkedő dombon, vetésben házakra, gödrökre utaló foltok figyelhetők meg. A lelőhely korának megállapításához terepbejárás szükséges.

Simontornya, Külső-rétek, *I:* A 2004. május 26-i légi felderítésnél észleltem, hogy a várostól K-re, a Sió árteréből alig kiemelkedő dombon, kaszálónkerek, sötétzöld gyűrű figyelhető meg. Az objektum július 12-én is látszott, de akkor lényegesen halványabban, mivel a fotózás előtti napokban kaszálták le a rétet. A júniusi terepbejáráskor a felszínen csak a fű zöldebb színe jelezte a mélyedést. A domb csupán kb. 50 cm-rel emelkedett ki közvetlen környezetéből. Leletet nem találtam.

További légi fotózások és terepbejárások szükségesek annak eldöntésére, hogy itt egy árokkal övezett domb van-e, és melyik korszakból származik.

Simontornya, Mozsi-hegy, *B:* Márciusban és április végén is fotóztam a bronzkori földvárat. A védett terület immár nem parlag, hanem gyümölcsös; a terasz a Ny-i oldalon tovább pusztult, a K-i oldalon sűrű bozót fedi. Márciusban kevésbé, áprilisban viszont határozottan mutatkozott a lakóterületet a domb déli folytatásától elválasztó árok.

Simontornya, Vár, *Kö:* Ismételten fotóztam a középkori várat és környékét.

Sióagárd, É, *I:* A házak közelében, búzában egykori házakra utalnak a sötétzöld sávok. Koruk meghatározásához terepbejárás szükséges.

Sióagárd, Kőhányás, *I:* A falutól ÉK-re, a Sárvíz árteréből erősen kiemelkedő dombon az érett búzában településre utaló nyomok (házak, gödrök) mutatkoztak. Koruk meghatározásához terepbejárás szükséges.

Sióagárd, Kerék-haraszt, *I:* A falutól ÉK-re, a Sárvíz árteréből erősen kiemelkedő dombon az érett búzában egy nagyméretű, és több kisebb, négyszögletes objektum bontakozott ki. Koruk meghatározásához terepbejárás szükséges.

Szakály, Tárkánymajor-dűlő, *B:* A falutól DDNy-ra, a Kapos árteréből erősen kiemelkedő dombon a fotókon átvágásra utaló sötét sáv látható. A május végi fotózásnál a búzában a környezeténél sötétebb zöld szín utalt rá.

Terepbejárás: Késő ősszel jártam be ezt a területet. A fotókon látható „átvágás" a felszínen nem látszik. A domb oldalát sűrű bozót fedi, itt erődítésre utaló nyomokat nem találtam. ÉNy-i oldala kevésbé meredek, tehát itt feltétlenül kellene lennie erődítésnek. Itt azonban az újkori bolygatások és a bozót lehetetlenné teszik annak eldöntését, hogy készült-e erődítés.

certain places it could hardly be discerned. I found only two indistinctive shards from the Bronze Age in the already relatively high vegetation. A new surface investigation is necessary to decide if the stripe that appears in the aerial photos really indicates a fortification.

Pincehely, Tamási-útra-dűlő, *B, Ró:* I noticed the hill that steeply rises from the floodplain of the Kapos during aerial photography in March. From above it seemed that the hill, which was steep on three sides, was separated from the continuation of the plateau on the fourth side by a trench.

Field walking: The larger part of the hill (on the Kapos side) was covered with bushes, while the W, NW side was occupied by wheat. It could clearly be observed on the surface that two deep depressions started from the Kapos and continued on the plateau, where, however, they were levelled and largely filled in by ploughing.

I could find only a single prehistoric shard in the relatively high wheat in the spring. In the autumn, I returned to the site after ploughing. No discolouration could be observed on the surface. The former cross-cutting was already dispersed by the plough, yet it could still be observed on the two sides. Inside the castle (in the ploughed area), Bronze Age shards, a few daub fragments and animal bones were collected. Outside the trench, shards from the Roman period also occurred beside the Bronze Age finds.

Regöly-Alsómajsa, *Kö:* I photographed the medieval village as we were flying over it. The ground plan of the small village church closed with a semicircular apse and enclosed by a wall was clearly outlined in the ripe wheat on July 12. Growth anomalies showed the walls.

Regöly, Tücsök-dűlő, *I:* Discolourations indicating houses and pits could be observed in the young crop on a low hill that slightly rises from the floodplain of the Kapos N of the village. Field walking is necessary to determine the age of the site.

Simontornya, Külső-rétek, *I:* In the course of aerial prospecting on May 26, 2004, I noticed a dark green ring in the hayfield on a barely rising knoll in the floodplain of the Sió E of the town. The feature could be seen on July 12 as well, although significantly more dimly since the grass had been cut down a few days before. Only the greener colour of the grass indicated the depression at the time of the field walking in June. The knoll rises only 50 cm above its environment. I could not discover finds.

Further aerial photos and field walkings are necessary to decide if it is a knoll encircled by a trench and if so, from what age it can be dated.

Simontornya, Mozsi-hegy, *B:* I photographed the Bronze Age earthen fort in March and at the end of April. The listed territory is no more a fallow but an orchard. The W part of the terrace has been being eroded and the E side is covered by a thicket. The trench that separated the residential area from the southern continuation of the hill appeared less definitely in March and more sharply in April.

A felszínen, az alig kikelt őszi vetésben bronzkori cserepeket találtam.

Szakcs, Leányvár, *Kö:* A falu DNy-i szélén levő, erősen elszántott középkori földvárat április végén és május végén fotóztam. Az erődítés peremét a szántásban mindkét alkalommal a környezeténél kissé sötétebb színű barna sáv jelezte.

Szárazd, Gyalogjáró-dűlő, *I:* Átrepülés közben a falu közelében emelkedő, meredek oldalú domb tetején, a szántásban sötétbarna karikákat észleltem. Ezek talán egykori, szétszántott halomsírok lehetnek *(10. kép)*.

Szárazd, Vaskapu, *B:* A falu K-i oldala felett emelkedő É–D-i irányú domb É-i végén, bozótos erdőben erődítési nyomok láthatók. Az enyhén domború tetőt néhány méterrel lejjebb széles terasz övezi, amely az É-i végén maradt meg legjobban.

Április 15-én leleteket a vár területén nem találtam, annak ellenére, hogy sok a vaddisznótúrás. A domb déli folytatásában azonban, ahol szántóföldi művelés folyik, már Torma István is talált mészbetétes cserepeket. A vár – szerkezete, nagysága, valamint a mészbetétes cserepek alapján – a bronzkorban épülhetett. Az eddig ismeretlen földvár felmérését 2005-ben fogom elvégezni.

A földvár körvonala a légi fotókon vegetációs időszakban csak gyengén mutatkozik.

Tamási, Kishenye, *B:* Ismételten fotóztam a város K-i szélén emelkedő dombot: a védett terület szélét a szántási perem jelzi; az egykori átvágásnál a növényzet színe valamivel sötétebb, mint a környezetében.

Felmérés: A Koppány árteréből erősen kiemelkedő É–D-i irányú domb É-i végén található az erősen szétszántott bronzkori földvár, amelyre Torma István figyelt fel. A domb teteje jelenleg parlag. Két hosszanti oldalán és – kisebb mértékben – az É-i szélén szántási perem figyelhető meg, amely helyenként lepusztult sáncnak látszik. A perem alatt néhány méterrel terasz figyelhető meg, amely D felől csatlakozik a lakóterületet a domb folytatásától elválasztó átvágáshoz. Utóbbi is erősen elszántott; a teraszok szintén eléggé lekoptak. Április 20-i terepbejárásomkor csak néhány bronzkori edénytöredéket találtam. A felmérésben Korondán Zoltán segített.

Fejér megye

Besnyő, Keserű-völgy-dűlő: A falutól DNy-ra, a még zöld búzában különböző alakú és méretű házak és egyéb objektumok mutatkoztak.

Dunaújváros, D: A várostól délre, a Duna árteréből erősen kiemelkedő domb tetején a már érett búzában egy nagyméretű és több kisebb épület nyoma látszott.

Ercsi, Ercsi út melletti dűlő: A falutól Ny-ra május végén, a még zöld búzában különböző méretű házak és egyéb objektumok látszottak.

Nagykarácsony, Ménesmajor, *Kö:* Átrepülés közben ismét fotóztam a középkori falut. Június elején az érőfélben levő gabonában és a kaszálón is látszottak házak és egyéb objektumok.

Simontornya, Castle, *Kö:* I once again photographed the medieval castle and its environs.

Sióagárd, N, *I:* Dark green stripes indicate former houses in the wheat near the houses. Field walking is necessary to determine their age.

Sióagárd, Kőhányás, *I:* Traces suggesting a settlement (houses and pits) appeared in the ripe wheat on the hill that steeply rises from the floodplain of the Sárvíz NE of the village. Field walking is necessary to determine their age.

Sióagárd, Kerék-haraszt, *I:* A large and a few smaller rectangular features appeared in the ripe wheat on the hill that strongly rises from the floodplain of the Sárvíz NE of the village. Field walking is necessary to determine their age.

Szakály, Tárkánymajor-dűlő, *B:* The photos show a dark stripe implying a cross-cutting on the hill that steeply rises from the floodplain of the Kapos SSW of the village. A colour darker green than the environment indicated it in the wheat at the aerial photography at the end of May.

Field walking: I visited the site in late autumn. The "cross-cutting" that appeared in the photos could not be seen on the ground. A thicket covered the hillside, and I could not find any trace of a fortification there. The NW side is less steep, so there should certainly be here some kind of a fortification. Yet the disturbances of the modern period and the bushes did not afford us to decide if there had been a fortification built here.

I found Bronze Age shards on the surface in the young autumn crop.

Szakcs, Leányvár, *Kö:* I photographed the medieval castle at the SW edge of the village, which had been largely dispersed by the plough, at the end of April and at the end of May. A brown stripe slightly darker then the environment indicated the edge of the fortification on both occasions.

Szárazd, Gyalogjáró-dűlő, *I:* I noticed dark brown rings in the ploughed field on top of a steep-sided hill near the village as we were flying over it. They could be tumulus graves dispersed by the plough *(Fig. 10)*.

Szárazd, Vaskapu, *B:* Traces of a fortification can be seen in the coppice at the N end of the N-S directed hill at the E side of the village. A broad terrace borders the slightly convex hilltop a few metres deeper, which is the best preserved at the N end.

I could not discover finds in the area of the castle on April 15 despite the frequent wallowing places of wild pigs. In the southern continuation of the hill, however, which is ploughed, already István Torma found encrusted shards. According to its structure and size and the encrusted pottery, the castle was built in the Bronze Age. The until now unknown earthen fort will be surveyed in 2005.

The outlines of the earthen fort only dimly appear in the vegetation period.

Tamási, Kishenye, *B:* I once again photographed the hill rising at the E edge of the town. The edge of the

Nagyvenyim, Ny: A falutól Ny-ra, az érőfélben levő búzában települési objektumok mutatkoztak.

Pest megye

Makád, Ny: A falutól Ny-ra az érőfélben levő gabonában különböző méretű házfoltok mutatkoztak.

A fotózott Fejér és Pest megyei lelőhelyek korának meghatározásához terepbejárás szükséges.

ploughing indicates the border of the listed territory. The colour of the vegetation is somewhat darker at the cross-cutting than in its environs.

Survey: The largely dispersed Bronze Age earthen fort can be found at the N end of the N-S oriented hill rising steeply from the floodplain of the Koppány, which István Torma noticed the first time. The hilltop is a fallow at present. The edge of the ploughing can be observed at the two longer sides and, to a lesser degree, at the N brim, which sometimes appears as if it were a worn off rampart. A terrace can be observed a few metres under the brim. From the S, it joins into the cross-cutting that separates the residential area from the continuation of the hill. The latter one is also strongly dispersed by the plough and the terraces are strongly eroded. At the time of the field walking on April 20, I found only a couple of Bronze Age shards. Zoltán Korondán helped me in the survey.

Fejér county

Besnyő, Keserű-völgy-dűlő: Houses of diverse shapes and measurements and other features appeared in the still green wheat SW of the village.

Dunaújváros, *D:* The traces of a large and a number of smaller buildings appeared in the already ripe wheat on top of a hill that steeply rises from the floodplain of the Danube S of the town.

Ercsi, field at the road to Ercsi: Houses of diverse sizes and other features appeared in the still green wheat W of the village at the end of May.

Nagykarácsony, Ménesmajor, *Kö:* I once again photographed the medieval village as we were flying over it. Houses and other features appeared in the ripening crop and in the hayfield at the beginning of June.

Nagyvenyim, W: Settlement features appeared in the ripening wheat W of the village.

Pest county

Makád, W: Discolourations of houses of diverse sizes appeared in the ripening crop W of the village.

Field walking is necessary to determine the age of the photographed sites in Fejér and Pest counties.

1. kép. Fig. 1: Bikács, Belső-sziget (2004. július 12.; July 12, 2004)

2. kép. Fig. 2: Bikács, Malom-árok (2004. július 12.; July 12, 2004)

3. kép, Fig. 3: Dalmand, DNy (2004. május 26.), SW (May 26, 2004)

4. kép, Fig. 4: Dombóvár, É (2004. április 28.), N (April 28, 2004)

5. kép, Fig. 5: Felsőnána-Ónána (2004. március 18.; March 18, 2004)

6. kép, Fig. 6: Kaposszekcső, Leányvár (2004. április 28.; April 28, 2004)

7. kép, Fig. 7: Kurd, Sánci-dűlő (2004. március 18.; March 18, 2004)

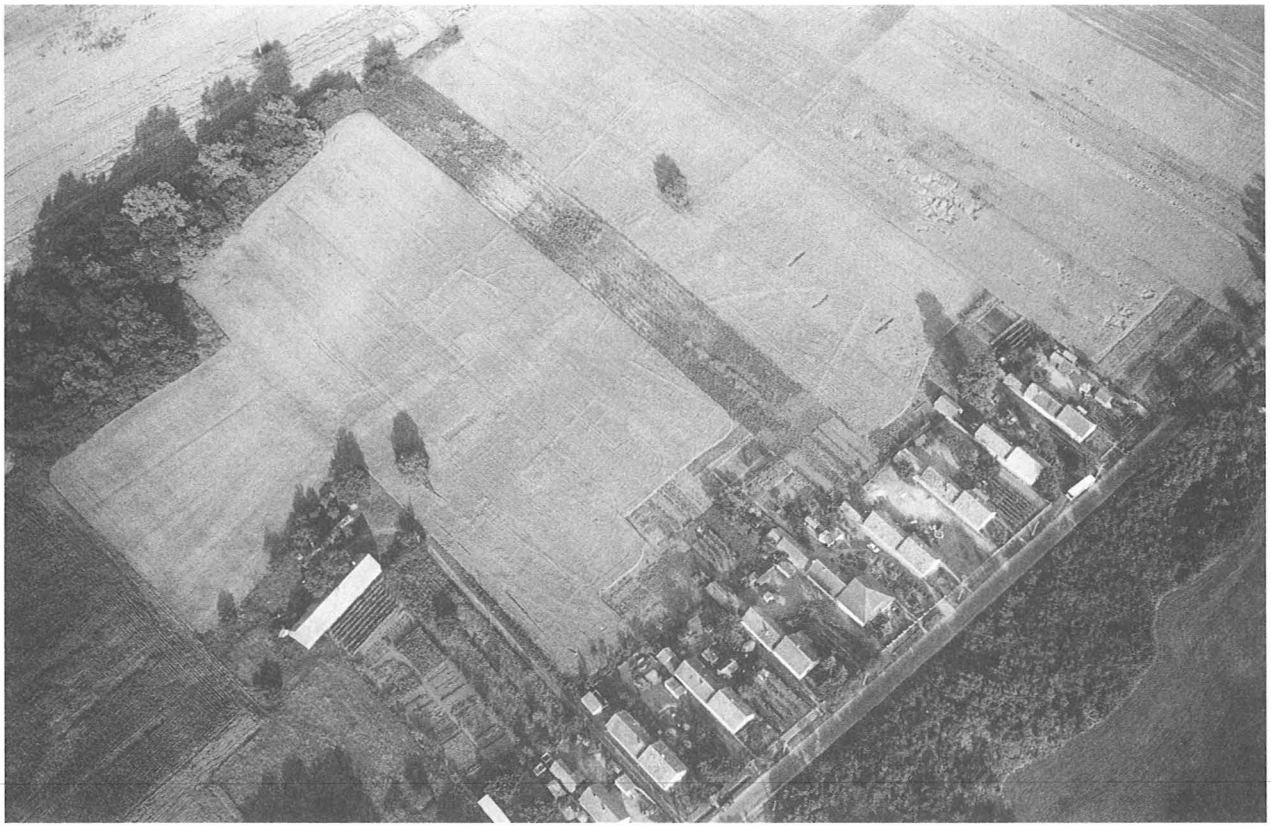

8. kép, Fig. 8: Nagydorog, Pusztahencse (2004. július 12.; July 12, 2004)

9. kép, Fig. 9: **Pári, Schanzberg** (2004. május 26.; May 26, 2004)

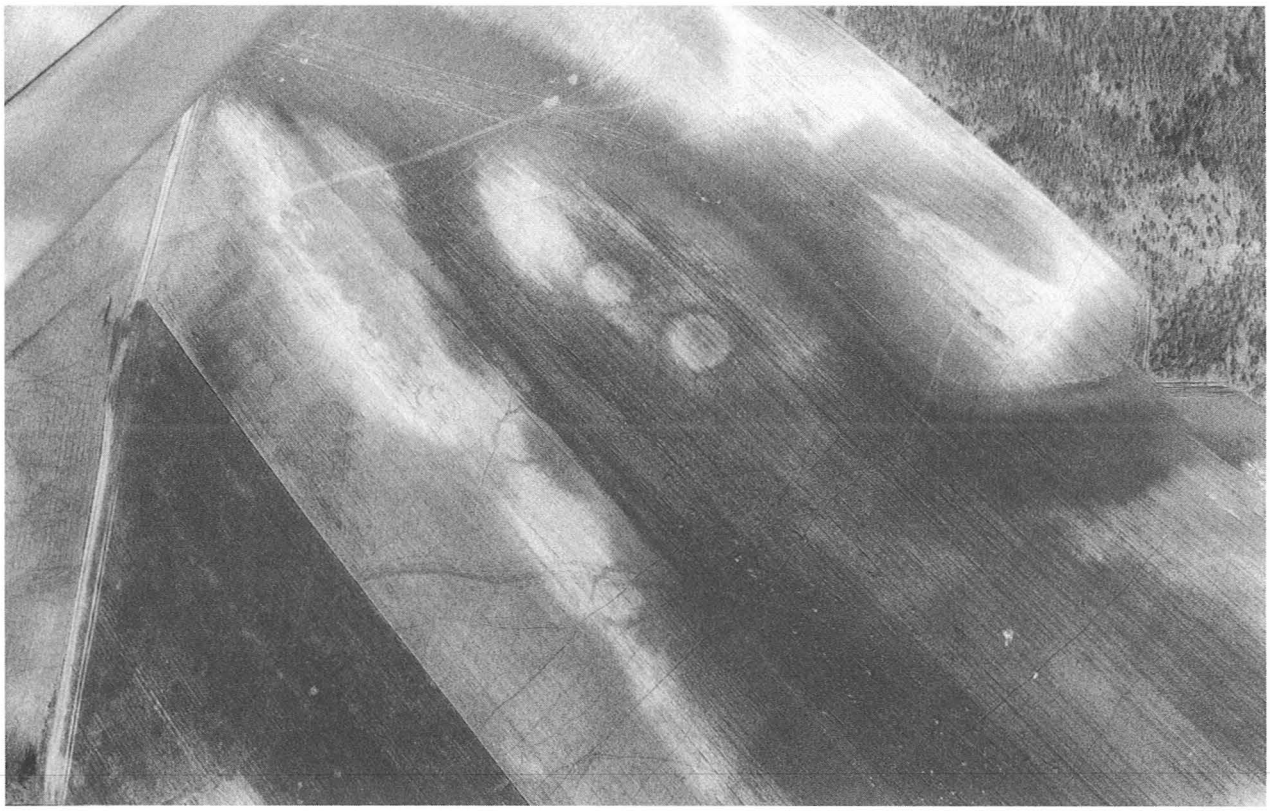

10. kép, Fig. 10: **Szárazd, Gyalogjáró-dűlő** (2004. március 18.; March 18, 2004)